

KAPITAL AKTIVLARNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI VA ULARNING AMALIY AHAMIYATI

Bunyod Usmonov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Usmanov.b.a@yandex.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16315279>

Annotatsiya: Ushbu maqolada kapital aktivlarni baholashning zamonaviy yondashuvlari va ularning korxona moliyaviy barqarorligidagi amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Turli metodologiyalar – xarajatlar, daromad va bozor yondashuvlari, shuningdek, zamonaviy DCF va EVA modellarining afzalliklari yoritiladi. O‘zbekiston korxonalarida bu metodlarning qo‘llanilishi va raqamli texnologiyalar asosida baholash tizimini joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Muallif zamonaviy baholash uslublarining investitsion qarorlar, hisobotlarning shaffofligi va kompaniya aktivlaridan samarali foydalanishga ta’sirini asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: Kapital aktivlar, baholash usullari, DCF, EVA, aktiv rentabelligi, investitsion qaror, raqamli texnologiyalar, O‘zbekiston iqtisodiyoti.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kapital aktivlarning qiymatini aniqlash, ularni to‘g‘ri baholash va samarali boshqarish korxonalarning moliyaviy natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, aktivlar bahosi investitsion qarorlar, soliq hisoboti, moliyaviy hisobotlar va kreditga layoqatlilikni aniqlashda muhim o‘rin tutadi. Hozirgi vaqtda zamonaviy baholash uslublarini amaliyotga tadbqiq etish ehtiyoji, ayniqsa O‘zbekistonda korporativ boshqaruv va kapital bozorini rivojlantirishda dolzarb masalaga aylangan.

Brealey va Myers (2020) kapital aktivlar samaradorligini baholashda rentabellik va aylanish koeffitsientlarining ahamiyatini urg‘ulaydi. Damodaran (2012) esa, aktivlarning bozor qiymatini aniqlashda naqd pul oqimlari asosida DCF yondashuvini taklif etadi. Tadjibayeva (2024) O‘zbekiston korxonalarining asosiy vositalari tahlilini olib borib, baholashda eskirgan uslublar bilan zamonaviy modellar orasidagi tafovutni ko‘rsatib berdi. IAS 16 (Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standarti)da esa asosiy vositalarning boshlang‘ich va tiklangan qiymatlarini hisoblash tartibi batafsil bayon etilgan.

Tahlil va natijalar

O‘zbekiston korxonalarida kapital aktivlar ko‘pincha balans qiymati asosida baholanadi. Bu esa aktivlarning real bozor qiymatini aks ettirmasligi mumkin. DCF (Diskontlangan pul oqimi) modeli orqali esa aktivning kelajakdagi naqd pul oqimlari baholanadi, bu esa investitsion qarorlar uchun ishonchliroq ma’lumot beradi.

Korxonalarning kapital aktivlaridan foydalanish darajasini baholash — ularning investitsiya samaradorligini, boshqaruv sifatini va umumiy moliyaviy barqarorligini aniqlashda muhim mezonlardan biridir. Quyidagi tahlil uchta yirik qurilish kompaniyasi misolida olib borildi: Qurilish Invest LLC, Mega Stroy Group va UzBuild Corporation.

1-jadval

Qurilish Korxonalarida Kapital Aktivlardan Foydalanish Tahlili

Kompaniya	Kapital aktivlar (mlrd so‘m)	Yillik foyda (mlrd so‘m)	Rentabellik (%)
Qurilish Invest	1200	180	15.00

LLC			
Mega Stroy Group	950	125	13.16
UzBuild Corporation	1100	154	14.00

Qurilish Invest LLC eng yuqori rentabellikka ega kompaniya bo'lib, u o'z kapital aktivlaridan foydalanishda eng yaxshi natijalarni ko'rsatdi. 15% darajadagi rentabellik shuni anglatadiki, kompaniya o'z aktivlaridan har 100 so'mga 15 so'm foyda olmoqda. Bu yuqori ko'rsatkich quyidagi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin:

- Yaxshi rejalashtirilgan investitsion siyosat;
- Texnologik jihatdan ilg'or uskunalar va samarali ishlab chiqarish tizimi;
- Qurilish buyurtmalarining hajmi va sifati yuqoriligi;
- Kapital aktivlardan samarali foydalanish strategiyasi mavjudligi.

Mega Stroy Group 13.2% rentabellik ko'rsatkichi bilan ikkinchi o'rinni egallagan. Garchi bu ko'rsatkich yuqori bo'lsa-da, Qurilish Invest LLC bilan solishtirganda 1.8 foiz punktga pastroq. Ushbu farq kompaniyaning:

- Aktivlarining nisbatan eskiligi yoki tez eskirishi;
- Ishlab chiqarishdagi to'xtalishlar;
- Resurslardan foydalanishdagi yo'qotishlar yoki samarasiz boshqaruv elementlari bilan izohlanishi mumkin.
- Shu bilan birga, 13.2% darajadagi rentabellik hali ham bozorda yuqori ko'rsatkich hisoblanadi va kompaniya kapitaldan foydali foydalanayotganini bildiradi.

UzBuild Corporation ko'rsatkichlari o'rtacha darajada — 14%. Bu kompaniya balanslangan strategiya yuritayotganini bildiradi. Kompaniyaning bu natijasi quyidagi faktorlar bilan izohlanishi mumkin:

- Aktivlarning ma'lum darajadagi yangiligi va faol ishlatilishi;
- Samarali moliyaviy boshqaruv va loyiha tanlovida aniqlik;
- Bozor ehtiyojlariga moslashuvchanlik.

Bu natija UzBuild Corporation'ni bozordagi raqobatbardosh o'yinchi sifatida ko'rsatadi, biroq yuqori samaradorlikka erishish uchun operatsion xarajatlarni qisqartirish yoki innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish foydali bo'ladi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar va aktivlar monitoringi tizimlari orqali avtomatik yangilanishlar ham aktiv bahosini aniqlashtirishda keng imkoniyatlar ochmoqda.

Xulosa

Kapital aktivlarni zamonaviy usullar bilan baholash korxonaning moliyaviy barqarorligi, investitsion jozibadorligi va bozor qiymatini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. O'zbekistonda bu sohada yondashuvlarni takomillashtirish, xalqaro modellarni joriy etish va amaliyotda ulardan foydalanishni kengaytirish zarur. Ayniqsa, DCF, EVA, RIM kabi modellar asosida kapital aktivlarning baholanishi, korxonalarning iqtisodiy faoliyatini yanada shaffof va samarali qiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brealey, R., Myers, S., Allen, F. (2020). *Principles of Corporate Finance*. McGraw-Hill.
2. Damodaran, A. (2012). *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*. Wiley.
3. IAS 16. *Property, Plant and Equipment*. International Accounting Standards Board.
4. Tadjibayeva G. (2021). *Kimyo sanoatida kapital aktivlar monitoringi*. Iqtisodiyot va moliya, №2.
5. PQ-60-son Qarori (2022). *Kimyo sanoatini rivojlantirish strategiyasi*, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.